
Europski GLASNIK

14

AKTUALNOST JOHNSA BASKINA
IN MEMORIAM TEA BEUČIĆ RIMAY (1958-2009.)

KRIZA UČENJA

REDEKERE: KRIZA ŠKOLE JE KRIZA ŽIVOTA
ALAIN, HANNAH ARENDT, LEO STRAUSS: ŠTO JE
HUMANISTIČKO OBRAZOVANJE? JOSE ORTEGA Y
GASSET: MISJA SVEUČILIŠTA, JACQUES DERRIDA:
SVEUČILIŠTE BEZ AVTORIZACIJE, FINKELKRAUT:
GIMNAZIJALCI, NITROVA KULTURA, TODOROV:
JOS DAVAJ OD ŠKOLE BLOKIRAJ STUDENTSKA SVEUČILIŠTA,
MUNCI, LOUIS LANCÉ: POŠTITE NEOLIBERALIZMA,
GIBSON, DONOVIĆIĆ, BRISTOLIAN PORUČJE: ŠTAVO
U VISOKOM ŠKOLSTVU? DEAN KOHLE, O RIJEKAMA
STUDENTSKOGI OKRUŽENJE... DO I RUGGERO:
"NEĆEMO MI PLAĆATI ZA VAŠU KRIZU", ZLATAR:
BLOKADOM - ZA JAVNOSTI HORVAT, ŠTAKS:
ANATOMIJA DITINJE POBUJNE

ZAGLUPIT I UČITI: ŠTAKS

CARR, NYHL, KYRIAK, VICENTE: PROTIV HIGESONJE
GOOGLEA, BRETTON, SIEZ, WOLTON

ARTIČIJE I TEKA I ANTIČIJA

URSPRNGI, RUBY, PALLASSMAA, OČI KOŽE

POREZI I ČITANJA PRILA

RADE JARAK: MAJANA (SUTRA), SUVREMENA
BOLEVIJSKA POEZIJA, DRETTAR: BOJE, OIGANSKA
RAPSODIJA OSTIJEK, MACHIELSON, TOMAŠEVIĆ

Kriza obrazovanja

— Bordura: Crnohumorni citati ————— ➔

DIVLJENJE

Kad želimo da nam se dive, idealno je biti mrtav.

Michel Audiard

DOB

U svijetu sam dobi koja počinje mirisati na krizanteme.

Robert Lassus

Nisam više u godinama kad se umire mlad.

Jules Renard

Gimnazijalci, njihova kultura, i kultura

— razgovor —

ALAIN FINKIELKRAUT*

CATHERINE HENRI**

DOMINIQUE PASQUIER***

— Bordura: Crnohumorni citati —

ROGONJA

Bolje biti rogonja nego udovac. Manje je formalnosti.

Alphonse Allais

GLUPAN

*Smrt je kao glupost. Mrtvac ne zna da je mrtav. Tužni su drugi.
S glupanom je slično.*

Philippe Geluck

POVJERENJE

*Može li se imati povjerenja u liječnike? Ja kažem da može, pod
uvjetom da nismo bolesni...*

Patrick Timsit

KUHINJA

*Djelatnik pogrebnog zavoda pitao udovicu želi li da njezina
muža, kojega je trebalo kremirati, spale u francuskoj ili talijan-
skoj peći. »Oh, gospodine, u francuskoj! Moj muž nije podnosio
talijansku kuhinju!«*

Alphonse Allais

ALAIN FINKIELKRAUT: Sukob generacija odavno je jedan obavezan put. Adolescentska je pobuna stara i prihvaćena stvar, ali adolescencija nije više što je bila, zaprepašteno i izgubljeno konstatiraju stari adolescenti kakvi baby-boomeri jesu, i taj dojam zaslužuje da se na njemu zaustavimo. Odmah ću pitati sociologinju Dominique Pasquier i Catherine Henri, koja je profesorica francuskoga u općoj gimnaziji i objavila je, u izadnju POL, *Sentimentalnog profesora, knjižicu bilješki (Un Professeur sentimental, carnet de notes)*, po čemu su današnji adolescenti specifični.

DOMINIQUE PASQUIER: Današnji adolescenti specifični su po tome što mi više nismo u situaciji sukoba generacija. U okrilju obiteljske stanice, postoji relativno skladna kohabitacija roditelja i djece, u svakom slučaju skladnija nego što je bila 1950-ih, 1960-ih ili čak 1970-ih. Roditelji toleriraju kulturu mladih, spokojno je prihvaćaju. Ima još jedna, potpuno nova pojava čije se dugoročne posljedice procjenjuju jako loše: u okrilju obitelji mladi su stekli jednu autonomiju odnosa, naime imaju mogućnost njegovati u svojoj sobi svoje prijateljske mreže, u privatnosti tele-

* Alain Finkielkraut, francuski pisac, profesor na Ecole Polytechnique, autor brojnih esejiističkih knjiga od kojih su mnoge prevedene na hrvatski. (*Kako se to može biti Hrvat, Imaginarni Židov, Nezahvalnost...*).

** Catherine Henri, francuska profesorica u jednoj od pariških gimnazija. Objavila je knjige *Od Marivauxa do Lofta, Male lekcije iz književnosti u gimnaziji* i *Sentimentalni profesor*.

*** Dominique Pasquier, direktorica istraživanja u CNRS-u. Specijalist sociologije kulture i medija. (*Gimnazijske kulture. Tiranija većine*).

fona ili interneta. Tako nastaje vrlo snažan prodor društva vršnjaka u obiteljski dom. Dijete si stvori odgovarajući teritorij koji zauzmu druga djeca njegove dobi, i koji je vrlo distanciran od roditeljskoga.

FINKIELKRAUT: Pod utjecajem logike sličnosti koja upravlja demokratskim svijetom, odnosi između roditelja i djece zapravo se ublažavaju, a sukob generacija znatno gubi na žestini. U vašem preciznom i pomnom istraživanju *Gimnazijskih kultura (Cultures lycéennes)*, Dominique Pasquier, čitam naime ovu rečenicu: »Mladenačka kultura postoji odavno; ali nikad nije toliko izmakla nadzoru odraslih, niti je bila toliko organizirana od strane tržišnog svijeta.« Drugim riječima, onu djecu koju su prestala impresionirati uvjerenja odraslih osoba, *uvjerava* kulturna industrija. Znam mnoge roditelje koji si čupaju kosu zbog te pojave...

PASQUIER: Svi si čupaju kosu, ali su krajnja manjina oni koji prelaze na akciju, zabranjuju pristup internetu u »svojoj sobi«, upliću se u konzumaciju kulturnih sadržaja svoje djece. Roditelji, kratko i jasno, imaju problem koji je uglavnom vezan uza slabljenje školskog uspjeha, osobito kod dječaka. Školski uspjeh je posljednje pravilo koje postoji u obiteljima, i posljednji predmet sukoba. Što se tiče ostaloga, u većini obitelji mladi uživaju gotovo potpunu kulturnu autonomiju.

FINKIELKRAUT: Ukratko, odrasli se pokoravaju: poslušnost je postala vrlina roditelja. Potvrđuje li ovu dijagnozu i vaše iskustvo, Catherine Henri, iskustvo »sentimentalnog profesora«?

CATHERINE HENRI: Napominjem da ja imam samo iskustvo profesora u gimnaziji koja, prema prosjeku školskog uspjeha, nije elitna ali ni loše rangirana, iako je bliža ovom drugom. Predajem književnost učenicima koji su opčinjeni televizijom, ona ih je skamenila. Međutim, primjećujem da je kultura nekih adolescenata puno raznorodnija nego što je bila naša. Mladi nerijetko slušaju rap i mogu se uz to, njegujući neku vrstu skrovitog vrta, uspavljivati slušajući Schuberta; ili uopće ne čitaju, a u kinu gledaju samo američku pirotehniku s prijateljima, no potajno posuđuju crno-bijele filmove iz roditeljske videoteke. Vi spominjete pritisak vršnjaka na adolescente, bez obzira na okružje. Ali meni se čini da oni nisu totalne neznalice; da ima nešto ludičko u njihovu ponašanju. Znatno broj adolescenata iz prosječnih ili naprednih razreda nosi određenu vrstu odjeće, sluša određenu vrstu glazbe, ali s nekom distancom. Taj problem je usporediv s problemom jezičnog nivoa. Adolescent može govoriti u svom društvu vrlo familijarnim, odnosno vulgarnim jezikom, a istodobno biti tako svjestan sugovornika da će s ocem i s majkom prijeći u posve drukčiji jezični registar. Pravi je problem to što su upravo

adolescenti iz najlošije stojećih obitelji, najveći zarobljenici medijske kulture, jednako kao što su potpuno zatočeni i u jednom jezičnom nivou za koji misle da predstavlja uobičajenu govornu razinu.

PASQUIER: Rado prihvaćam da je kultura današnjih adolescenata raznorodnija nego u prošlosti, ali riječ je o širem fenomenu. Dominantan oblik odnosa prema kulturi jest kulturni eklekticizam. Postoji naime i vrlo jak pritisak na adolescente da prihvate kulturu koja se može dijeliti s drugima. Tako knjiga postaje veliki gubitnik u toj stvari, jer lako je pričati o televizijskim emisijama, o videoigricama, ali nije lako sjećati se svojih lektira. Ja bih dakle radije govorila o eklekticizmu nego o heterogenosti, i to o eklekticizmu koji nije svojstven tom dobnom razredu.

FINKIELKRAUT: Pogađa li taj eklekticizam posebno djecu iz slabostojjećih obitelji, kako tvrdi Catherine Henri, ili je problem masovniji?

PASQUIER: U svojim anketama, ali ne samo u svojim, ja utvrđujem da eklekticizam sve više proizvodi škola, što ste niže na društvenoj ljestvici. Primjerice, pristup kazalištu ovisi potpuno o školskom okviru. To nije neki »prirodni« eklekticizam.

FINKIELKRAUT: Podnaslov vaše knjige, Dominique Pasquier, »Tiranija većine«, upućuje implicitno na članak Hanne Arendt »Križa odgoja«, objavljen 1960. Arendt pokazuje da dijete oslobođeno autoriteta odraslih ipak nije pojedinac bez Boga i gospodara. Predano je zastrašujućem i tiranskom autoritetu grupe svojih vršnjaka: »Ono nije više u situaciji nejednake borbe s nekime tko, dakako, ima apsolutnu nadmoć nad njim – u situaciji u kojoj, međutim, može računati na solidarnost druge djece – nego se nalazi u situaciji koja je po definiciji beznadna, nekoga tko pripada manjini svedenoj na jednu osobu nasuprot apsolutnoj većini svih drugih.« Ono će se moći pobuniti *sa* svojim vršnjacima, ali ne *protiv* njih. Očinska instanca je fosil, ali panoptička grupa nadzire bez predaha. A njemu je još kako u interesu da joj bude podložan. Vi govorite o »kulturnoj inicijaciji« koja se zbiva pri promjeni škole: »Kad dođeš na koledž, primjerice, postoji glazba koju više ne smiješ slušati i televizijski programi za koje više ne smiješ reći da ih gledaš, odjeća koju odjednom postaje smiješno nositi, torba zbog koje 'se sramiš'. Treba se riješiti dijela svoje prošlosti, da budeš prihvaćen.«

»Torba zbog koje se sramiš«: ova riječ »sram« vratila ma na početke škole, na *scholè* i na ono veliko pitanje koje su si postavljali Grci: Kako jedno nelogično biće, kao što je dijete, poučavati *logosu*? Da bi izveli tu osjetljivu operaciju, oni su računali na *aidôs*, znači upravo na stid, ustezanje, sram. Kako u svojoj lijepoj knjizi o Aristotelovoj etičkoj i

političkoj misli piše Solange Vergnières: »Dijete koje ima osjećaj stida nije samo rob svojih žudnji i strahova. Ono se postavlja u orbitu muškog društva, brine o vidljivoj slici koju daje o samome sebi i zato sluša ono što mu se kaže.« Moglo bi se pomisliti da u naše doba, kad je svatko još od prvog novorođenačkog plača pozvan biti ono što je, stid više nije priznat, i da živimo u kraljevstvu spontanosti bez premca. Tragom Arendtove, vi pokazujete da je stvar posve drukčija. Moć posramljivanja nije nestala, samo je promijenila vlasnika. Generacija je postala nadja. Misli se da mladi, i nesvjesno rusoisti, ne slijede običaje nego vlastiti genij. U stvarnosti, oni slijede strašno obvezujuće običaje adolescentskog društva.

HENRI: Adolescentima je potrebno da budu u miru s drugima; oni većinom ne traže sukobe. Imati torbu »kakvu treba«, slušati glazbu »kakvu treba«, temelj je nekoga kolektivnog iskustva. Potrebno im je da imaju nešto zajedničko, iako to smanjuje dio njihove individualnosti, subjektivnosti. Vole se nalaziti u grupi i nalaze se u grupi upravo zato da bi razgovarali o istim stvarima. Postoji strah od izolacije. Ali neki, možda samo oni najbolje stojeći, njeguju skroviti vrt.

PASQUIER: Sva djeca, slabostojeca ili ne, imaju skroviti vrt. Ta potreba za mirom koju vi vrlo točno identificirate, ukazuje na opsesivni strah od društvene marginalizacije u školi. Vrlo malo mladih prihvaća neslaganje, a vrijednost popularnosti poprimila je pretjerane razmjere, za roditelje također. U *Usamljenoj gomili*, bestseleru američke sociologije iz 1950-ih godina, David Riesman opisuje ono što sam ja utvrdila u svojem istraživanju: ostavši bez odgojnih normi, pravila, dezorijentirani roditelji očajnički u medijima traže putokaze. Danas bi to bili psihološki savjeti u časopisima ili televizijskim emisijama. To da im djeca imaju prijatelje, za njih je na prvom mjestu. Vrijednost djetetove popularnosti nadmašuje mnoge druge kriterije. Dosađivati se, imati manje prijatelja nego drugi, ne pripadati nekoj grupi, osobito kad si dječak, čimbenici su izolacije pa i odbačenosti, jer nije riječ samo o tome da si sam u školskom dvorištu nego i o tome da za druge postaješ mučenik.

HENRI: Taj fenomen dolazi nam iz Sjedinjenih Država. Sjetimo se rođendana. Kad sam ja bila dijete, rođendan je bio strogo obiteljski događaj, a danas se od svakog roditelja čije dijete ima više od tri godine očekuje da od njegova rođendana napravi proslavu za vršnjake. U američkom društvu dijete koje nema prijatelje je marginalizirano. Adolescent koji sa šesnaest godina nema curu, čini se nenormalan; meni se čini da je taj »model« tek nedavno postao opći model.

FINKIELKRAUT: Ta mimikrija, ta sklonost popularnosti, taj novi konformizam, taj novi režim stida, štete li oni međugeneracijskoj predaji, otežavaju li adolescentima pristup kulturi, ili ne? Treba li zaključiti da legitimna kultura nije više legitimna za one koji legitimnost traže drugdje i žive po drugim nazorima?

PASQUIER: Taj novi režim stida jako šteti međugeneracijskoj predaji i vezi s humanističkom kulturom. Humanistička kultura i s njom povezane stvari, počevši od knjige, u mladenačkoj kulturi su prezreni. Ti kod kuće možeš čitati – to je dio onoga što ste vi nazvali skrovitim vrtom – ali kad si s drugima, na to se ne možeš referirati.

FINKIELKRAUT: To je obezvrjeđujuće.

PASQUIER: Riskirao bi da to učiniš. Véronique Le Goaziou provela je anketu o odnosu mladih iz narodnih kvartova prema čitanju. Te mlade koji nikad ne čitaju pita se što je to čitanje. I vrlo jasno proizlazi da je čitanje u njihovu duhu povezano sa starijim ljudima, s buržujima, s ljudima koji nemaju što drugo raditi. Taj prezir je vrlo jak, njima je knjiga strana i ne osjećaju nikakvu krivnju zbog toga. Vezu s drugima održavaju zajedničke stvari, televizijske emisije koje gledaju drugi, glazba koja kruži, videoigrice koje se razmjenjuju. Međugeneracijsku predaju humanističke, naobražene kulture ugrožava jedan svijet u kojemu su važnije socijabilne koristi nego osobne sklonosti.

HENRI: Međugeneracijska predaja zapravo je sve teža i teža, ali ne samo zbog ovog problema stida. Najprije, kome danas treba legitimna kultura? Kolika je njezina društvena vrijednost? Zatim, proširio se jarak između humanističke, klasične kulture i one narodne. Ako pogledamo XIX. stoljeće, je li jarak između Balzaca i Dumasa bio toliki? Danas više nije riječ o dva tipa knjiga: s jedne strane mi imamo čitanje, osamljeni čin, a s druge televiziju, medije, SMS, internet. Legitimna kultura ne može se dakle više poučavati kao nekad. Književnost je za učenike postala muzejska stvar; oni se mogu pomiriti s tim da ih se prisiljava čitati Balzaca, točno onako kako ih se vuče u muzeje da gledaju etrušćanske vaze. Njima ta kultura više nije bliska, kao što je bila nekadašnjim adolescentima. K tomu su i školski programi potpisali kapitulaciju. Što se poučava? Rodovi, registri, elementi nekog instrumentarija. Naravno, jednostavnije im je predati svojevrstne ključeve. Ionako u matematici uče teoreme, pa zašto u francuskome ne bi učili pravila kazivanja i stilske figure? Ali tako se ne prenosi legitimna kultura.

FINKIELKRAUT: Kapitulacija programa, kažete, vrlo točno, ali tko je nadahnio tu kapitulaciju ako ne *kritička* sociologija? Nije li par Bour-

dieu-Passeron u *Nasljednicima (Les Héritiers)* bacio sumnju na legitimnu kulturu i način njezina prenošenja? Nije li upravo ta knjiga dovela do pobjede ideje prema kojoj tradicionalno poučavanje znači poučavanje *dosluga* jer »implicitno pretpostavlja neka znanja, znati-činiti i posebno, znati-reći, koja čine baštinu obrazovanih klasa«? Doslovno osvojena ovim novim preslušavanjem, institucija škole htjela je već jednom, pomoću tehničkog i taksinomijskog pristupa književnosti, dokrajčiti te *delikte iniciranih*. Rezultat, svima se zgadila: nasljednicima i ostalima. Škola je interiorizirala kritiku škole, nije li to ovo što danas plaćamo?

HENRI: Nisam sigurna. Ja mislim da je Bourdieu, nažalost, imao pravo. Ako i želi suprotno, a želi jer su profesori idealisti i teže ispravljanju društvenih nejednakosti, škola uvijek iznova stvara nejednakosti, i to unatoč promjenama programa. Međutim, moraš se praviti da si zaboravio na to. Profesor koji bi ušao u razred opsjedan tom Bourdieuovom rečenicom, misleći kako upravo sada iznova stvara društvene nejednakosti, bio bi paraliziran.

PASQUIER: Bit toga problema jest gubitak smisla književnosti, gubitak užitka koji donosi čitanje, kao iskustvo o svijetu. Istraživala sam recepciju televizijskih serija za adolescente. Adolescenti su te programe, čak i onda kad su narativno vrlo slabi, iznimno inteligentno i sofisticirano proučili jer govore o pitanjima koja si oni postavljaju među sobom, o tematici prijateljstva i ljubavi. Tu ulogu može igrati književnost. Kolleđi i gimnazije danas nude ulomke iz različitih tekstova, jedne pokraj drugih i bez povijesnoga kontinuiteta, u kojima se proučavaju pravila kazivanja, argumentacijski registri. Od književnosti kao istraživanja složenosti svijeta i sebe, kroz likove, situacije, nije ostalo ništa. Odgovornost za to ne spada na profesore nego na one koji su odgovorni za školske programe i koji su nastavu francuskoga učinili suhom.

FINKIELKRAUT: Vi ste sociologinja, Dominique Pasquier. Kao i vi, tektonske poremećaje konstatiraju i drugi sociolozi. Vide da se učenici i ostatak društva postupno udaljalja od onoga što oni uostalom više i ne zovu legitimnom, nego školskom kulturom. A da bi se ta pojava liječila, traže barem djelimičnu deškolarizaciju spomenute školske kulture i njezino otvaranje prema sklonostima, interesima, zahtjevima, kulturi mladih. Vremena se mijenjaju, kažu već Baudelot i Establet u svojoj knjizi gromovita naslova, *Razina se penje (Le Niveau monte)*: »Između dvaju ratova, odvjjetnik sposoban recitirati i pisati latinske stihove mogao je izazvati veće poštovanje okoline. Danas to ne služi ničemu: moderan visokoškolorovani kadar mora naučiti vještinu brzog čitanja, saži-

manja, usmeni dio stranih jezika, tenis. Više vrijedi znati za Wilandera¹ nego za *Georgike*.« Budući da kultura u očima ove dvojice znanstvenika sociologijskih znanosti, nije ništa drugo doli način da pripadaš jednoj klasi ili jednoj zajednici, ne treba zdvajati zbog druge smrti klasičnih jezika. Kraj jednoga svijeta nije kraj svijeta. Sumrak Gaffiota² najavljuje zoru Roland-Garrosa. Deset godina poslije Baudelota i Estableta, dvoje drugih sociologa, François Dubet i Marie Duru-Bellat, zakucava čavao: »Demokratski je prioritet definirati opću kulturu, ali ne prema onome što mogu ponuditi profesori, nego prema onome što je mladima potrebno da bi svoj život živjeli u punini.« I posve nedavno jedan je mladi i obećavajući stručnjak iz *Republike Ideja (La République des Idées)* zaključio sociološko istraživanje današnjih oblika društvenog separatizma, rekavši da se protiv dubokih razloga urbane segregacije ne možemo boriti »bez ublažavanja socijalne anksioznosti mladih i obitelji zbog škole« i da bi dakle trebalo, prije svega, »promovirati jednu manje selektivnu, manje anksioznu školu s lakšim i konkretnijim programima«. Ukratko, školu bez obveza i sankcija, bez kulture u zahtjevnom smislu riječi. Te kritike svjedoče o preziru kojem humanističke znanosti danas izvrgavaju klasičnu, grčko-latinsku kulturu. Otkad, naime, ove prve tvrde da jedino one mogu reći istinu ili istine o ljudskom, ova druga našla se svedena na stanje ukrasa ili zastavice. Dakle, njezino iščezavanje ne zaslužuje niti jednu suzu. Vaša je sociološka praksa iznimka. Ona krši zakon mrzovolje koji je na snazi u vašoj struci.

PASQUIER: Ja nisam relativist. Mislim da škola mora čuvati svoju vezu s humanističkom kulturom i s povijesnim kontinuitetom klasične baštine. Tim više što se time sve manje i manje bave obitelji. Posljedica i problem jest teška zadaća za profesore. Tvrdnja da treba zahtijevati lekturu samo kratkih knjiga, da u čitanje treba uvoditi preko stripova jednostavno spada u relativističko ludilo. Kulturna hijerarhija čovjeka uvijek sustigne u nekom trenutku života, zato ga, dok je u školi, ne treba navoditi da misli kako ta hijerarhija ne postoji.

HENRI: Prema adolescentskoj kulturi ne treba pokazivati nikakvu blagonaklonost. Njima to ne treba. Blagonaklonost s naše strane ukazivala bi na to da tražimo dosluh, što mi se čini i kontraproduktivno i moralno gadljivo. Treba sačuvati smisao za zahtjevnost, ali zahtjevnost koja nije

¹ Mats Wilander, švedski tenisač; prim. prev.

² Latinski rječnik iz 1934., originalno izd. ima 1.700 str.; prema prezimenu autora, Félix Gaffiota; prim. prev.

prezirna. Tu stvari postaju teške. Pretjerana zahtjevnost znak je prezira, ali i blagonaklonost isto tako. Što to, osim pića i hrane, adolescentima treba jednako, pa i više? Treba im imaginarno i simboličko – imaginarno znači pripovijest, priču; simboličko smisao, refleksivnost. Kultura u koju su uronjeni razmeće se imaginarnim i simboličkim koji su krajnje siromašni, zato je važno staviti ih u doticaj s djelima u kojima su imaginarno i simboličko drukčije složeni.

FINKIELKRAUT: A profesorima suvremena pedagogija ne pomaže da ispune tu tešku zadaću. Trudi se čak da ih odvрати od nje. U jednome članku posebnog broja koji je časopis *Le Débat* imao jako dobru ideju posvetiti nastavi francuskoga, Hélène Merlin-Kajman rezimira i analizira *Kaka-kobasu (Caca-boudin)*, knjigu Stéphanie Blake za najmanju djecu, nedavno objavljenu u izdavačkoj kući Škola rasonode (Ecole des loisirs). To je neoizgrađujuća priča o zečiću koji zna reći samo »kaka-kobasa«. I sretne vuka. Ovaj upita može li ga pojesti; on nepokolebljivo odgovori: »Kaka-kobasa.« O snažen odgovorom, vuk proguta zečića. Ali ne može probaviti hranu koja mu u truhu i dalje govori »kaka-kobasa«. I ode k liječniku. Liječnik koji nije nitko drugi nego tata, izvuču zečića vuku iz truha i dočeka ga ovim riječima: »Ah! Moj mali kaka-kobasa!« Na što naš junak odgovori: »Ali, dragi oče, pa kako se usuđujete tako me zvati? Znači dobro da se ja zovem Simon!« Znači li ovo da je uz očevu pomoć dijete izišlo iz infantilne faze? Ne, naravno, ta freudovska shema je prekonzervativna. Majci koja mu kaže da pojed juhu, zečić opet fino odgovara: »Oh, da! Kako je slasna!« Ali kad ga sutradan otac podsjeti da opere zube, on bijesno odvрати: »Fuj!« Završni štos svrgava s prijestolja uljudan način i ismijava one koji tako govore. Kao što je opisala Hélène Merlin-Kajman, pomoću ovakve vrste štiva »odgoj koji mi dajemo svojoj djeci praćen je odmah i kritikom«. Poruka je, osim toga, jako dobro primljena, zečić iz Škole rasonode može trljati šape. Danas cijelo društvo, uključujući i elite, živi u infantilnom i skatološkom vremenu »fuja« i »kaka-kobase«. Dok je trajao referendum o nacrtu europskog ustava, veliki svjetski filozof Antonio Negri pozvao nas je na stupcima časopisa *Libération* da glasujemo »za«, kako bismo već jednom dokrajčili »to govno od nacionalne države«. I nitko više nije zabrinut u Francuskoj; nitko se više ne ustručava: svatko *na nešto sere*, svi su u *crnom sranju*. Kakvu branu dići protiv ovakvog zapljuskivanja? Što učiniti protiv sveopće kakalatrije?

PASQUIER: Problem jezika je kapitalan. Postavlja se pitanje dokle će učenici smatrati da je legitimno zahtijevati pravopisnu točnost. Dobar

broj djece ne vidi u takvom zahtjevu više nikakvu korist ni smisao. Roditelji moraju odigrati temeljnu ulogu, bez blagonaklonosti prema novim jezičnim praksama.

FINKIELKRAUT: Ili čak prihvaćanja. U jednoj reklamni mladić kaže ocu da je upravo kupio auto. Otac ga osumnjiči da je zanemario potpisati osiguranje. Dijete ga razuvjeri i otac, s olakšanjem, uzvikne: »To je super, to je genijalno, to je top!« Adolescent tada profesorski zaključuje: »Pretop!«

HENRI: Odrasli će uvijek kasniti za djecom.

FINKIELKRAUT: U svijetu prije tehnoloških inovacija bilo je obrnuto.

HENRI: U vezi s djelom koje ste citirali, Alaine Finkielkraut, mene se manje dojmio jezik a više činjenica koja je postala sveopća: knjige za djecu više, nažalost, ne pišu pisci nego psihoanalitičari, ili oni u sjeni psihoanalize. Autor se, očito, više obraća roditeljima, podsjećajući ih da svako dijete prolazi kroz skatološku fazu, analni stupanj. No za mene, knjiga za djecu je prije svega priča, kazivanje, putovanje.

Što se tiče institucije škole, htjela bih podsjetiti da profesori književnosti imaju veliku slobodu. Kad im program odredi da se bave fantastikom, na njima je hoće li uzeti Maupassanta, Nodiera ili Stephena Kinga. A u vezi s pravopisom, prešli smo s pretjerane strogosti na pretjerani laksizam. Do jučer smo pisali jedan diktat dnevno, a sada jedan tromjesečno. Tako ne želimo otkrivati one koji pišu loše, a većina profesora zna da su to uglavnom dječaci, nepažljivi i obdareni dobrom auditivnom memorijom.

FINKIELKRAUT: Vi u svojoj knjizi, Dominique Pasquier, spominjete film Abdellatif Kechichea, *Izmicanje (L'Esquive)*. Zašto?

PASQUIER: Ne slažu se svi s mojim zaključkom. Taj film ilustrira prividnu mušku dominaciju, stvarno prividnu, kažem, jer je to dominacija koja se pokazuje na javnim mjestima – zajednički javni prostor zauzimaju dječaci – dječaci su zakon u odnosu na djevojke. No na kraju, a čini mi se da je to zaključak filma, prava sloboda je na strani djevojaka. One su fenomenom konformizma i poštivanja koda koji nameće grupa, zarobljene manje nego dječaci. Kroz lik gimnazijalke koja je sposobna izraziti se i zablistati na jeziku Marivauxa, jednako kao i na uličnom jeziku, film pokazuje *a contrario*, da su dječaci osuđeni na međusobnu razmjenu jedino na način poruge, uvrede, kako bi sačuvali svoj status u grupi.

FINKIELKRAUT: Podsjetimo, taj film je priča o gimnazijskom razredu koji pod vodstvom profesora francuskoga postavlja na scenu *Igru ljubavi i slučaja...*

HENRI: Ja nisam zapazila isto što i vi. Kao profesoricu književnosti, mene je zanimala izvanredna igra različitosti govora u Marivauxovom tekstu i jezika kojim govore ti adolescenti iz predgrađa – iako imam dojam, nestručan, da se na tom jeziku radilo, da je on djelomično jezična fikcija, da se ne poklapa potpuno s jezikom kojim oni obično govore. Tu je u središtu razmjena između kazališta i života. Djevojka naime uživa prelaziti iz jednog jezika u drugi, i paradirati u svojoj starinskoj haljini; dječaku to ne uspijeva. No o čemu je u tom filmu riječ ako ne o neuspjelom pokušaju zavođenja? Neuspjelom jer između dječaka i djevojke postoji socijalna razlika, kao i u Marivauxovom komadu, iako naglašenija. S druge strane očarala me, nesumnjivo zbog identifikacije, scena u kojoj profesor pokušava objasniti Krimou kako treba izgovoriti svoju repliku i ohrabriti ga da uživa i da se oslobodi. Te dvije riječi čine mi se točne i lijepe, taj dvostruki poziv da uživa jer zahvaljujući tekstu, zahvaljujući fikciji može stvarno dodirnuti ruku one koju voli, i da se oslobodi, odnosno da se odlijepe od sadašnjosti, od svijeta za koji je zalijepljen.

FINKIELKRAUT: Postoji Marivauxov jezik, tako elegantan, dvosmislen, katkad okrutno tankoćutan. I postoji ulični jezik, skraćen, agresivan, bučan i jednako opscen u djevojčica i u dječaka. Istina je, protagonisti *Izmicanja* prelaze iz jednoga u drugi, ali tako da se oni nikad ne mijesaju. Marivauxov jezik ne izaziva posramljenost u uličnom jeziku. Ljepota forme ne doziva u svijest ružnoću nemara i njezinu neopravdanost. Istina je čak obrnuta. Ružnoća danas ljepoti skupo naplaćuje njezine zahtjeve. I svi plješču, osobito *Škola književnosti*, pedagoški časopis Škole rasonode: »Kako se klasičan tekst može bolje adaptirati nego uranjanjem u tu stvarnost jezika u nastanku, u to uzavrelo okružje? Više nego tehnička razrađenost i začudan glumački nastup, ovaj film ima vrijednost velike plemenitosti, vjere u mladost i ljubavi prema književnosti, koje ga čine uzbudljivim.«

Pod prividom proslave zbog pobjede književnosti čak i na naizgled najtvrdim prostorima slavi se zapravo njezin poraz i njezina nemoć pred razuzdanošću života, odnosno brutalnosti.

PASQUIER: Kao i vama, smetalo mi je ponavljanje prostih riječi, tim više što je ton u filmu glasniji na tome jeziku, jer je to jezik koji se više.

FINKIELKRAUT: Upravo tako. To je jezik koji se više. Pa kad nam je dao da, s Marivauxom, čujemo sve to što izruguje, sve to po čemu ritmički lupa nogama, zašto ga onda uzvisivati do neba?

PASQUIER: Ostavljate po strani stupanj inventivnosti za koji je taj jezik sposoban. »Ti se približiš, ja se lepezim«, kaže mlada junakinja vodeći

partnerovu scensku igru. Film je pun takvih maštovitih formulacija. Iako priznajem da je tonsko nasilje često jako mučno.

FINKIELKRAUT: Da možemo pojmiti tu dojmljivu inventivnost, pročitat ću odlomak koji vi citirate: »Od života moje rase, on radi starinsko kazalište. U srednjem vijeku. Preoblači se k'o peder. I Lidija je k'o komičarka. Radi joj onaj štos da se ljubi ruka. Ono iz ufl!«

PASQUIER: Shvaća da je to manipulacija, »štost da se ljubi ruka«.

HENRI: Ovoj temi ja sa svojim učenicima pristupam ovako: dadem im da pročitaju veličanstveni odlomak iz *Posljednjeg osuđenikovog dana* Victora Hugoa, u kojem zatvorenik priča svoj život na argotu, argotu XIX. stoljeća. I učenici su zatečeni upravo time da ništa ne razumiju. Tako im želim pokazati da je ta vrsta jezika prolazna, da umire vrlo brzo i da, zauzvrat, postoji jedan drugi jezik koji traje: jezik Victora Hugoa koji još uvijek razumiju. I ovaj jezik koji traje, njegovu sintaksu, vokabular, njegovu tankoćutnost treba naučiti i voljeti.

FINKIELKRAUT: Je li taj jezik svojstven naseljima, neugodnim kvartovima, ili se širi pod utjecajem obrnute asimilacije?

PASQUIER: Riječi se, osobito preko rap-pjesama, šire sve do buržujskih kvartova Pariza, ali pravi ulični jezik govori se samo u naseljima. I vrlo teško se uči. Podsjećam na dobru knjigu Davida Lepoutrea *Srce predgrađa* (*Coeur de banlieues*), koja se odnosi upravo na jezik naselja kao društveni čin, radi vlastite afirmacije nasuprot drugima.

FINKIELKRAUT: Afirmirati se, ali možda i pokoriti se, grupirati se, biti odan. Drukčije rečeno, očituje li se tiranija većine i u govoru? Ne utječe li ona ne samo na sklonosti nego i na riječi, na sintaksu, na intonaciju, na kratice, na figure i geste koje joj odgovaraju? Jesu li djeca izložena verbalnome pritisku svojih vršnjaka koji od njih traže da *ne* govore onako kako čuju da se govori kod kuće?

PASQUIER: Izložena su tom pritisku. Ima riječi koje je zabranjeno upotrebljavati. Ima riječi koje ubijaju, po kojima bi se reklo da si prešao na drugu stranu, na stranu odraslih, i na stranu školske institucije. Taj aspekt jako je vidljiv u odnosu među dječacima. Cjelokupna razmjena među dječacima postavljena je u režim vrijeđanja. Norma je to da drugog izvrgneš ruglu, pod prividom igre, humora. Ali kad se uspije razgovarati s njima, vidi se da je to iscrpljujuće.

FINKIELKRAUT: Oni najviše trpe. I iz vaše knjige to proizlazi. Možda jest riječ o kulturnom odcjepljenju, ali u njemu nema ništa oslobađajuće. Čovjek im poželi dati ruku, vratiti ih u jezik i u kulturu, za spas jednih i drugih.

HENRI: To je nasilan, ali i tajnovit, kodiran jezik. Učenici bi htjeli da odrasli ne razumiju što oni govore na hodnicima. To je uostalom i bila funkcija argota kao jezika zatvorenika, kradljivaca: tajna, jezik tajne.

FINKIELKRAUT: Ima li tragova tog osiromašenoga, njihova jezika u načinu na koji se obraćaju vama, svojim profesorima, ili su sposobni za dvostrukost?

HENRI: Oni su sposobni za dvostrukost, ali nepotpunu. Nemaju točnu riječ, dobru riječ, i zato im nešto izmiče, to je ono što im treba nastojati pokazati.

FINKIELKRAUT: Dobra riječ, prava riječ: ova obrana točnosti bit će naša riječ za kraj.

S francuskoga prevela Marija Bašić

— Bordura: Crnohumorni citati —

IZNENAĐENJE

Prvi čovjek koji je umro morao je biti silno iznenađen.

Georges Wolinski

TAKT

Imati takt znači znati nekome tko ima rupu u glavi reći da je otvorena duha.

F. H. Kernan

Brod bez kompasa

CAROLE DIAMANT*

Rasprave o školi nikad nisu bile toliko brojne. Kako opravdati sve te tekstove i retke koji slijede? Je li to fiksna ideja nas »ljudi struke«? Patimo li od pretjerane narcisoidnosti koja nas tjera da vjerujemo kako je škola najvažniji politički problem našeg društva? Zašto ponovno poradi na školi, i koji su naši razlozi da nastavimo ulagati sebe u školu?

Ako je potrebno ponovno pisati o školi, to je zato jer svatko osjeća da nešto nije u redu. Škola je postala problem, stroj zastaje, a mir se ne vraća.

Tema pedagogije nije nova, ali nakon Montaignea, Rousseaua ili Condorceta, koju vrstu građanina želimo odgojiti? Zna li naše stoljeće u rađanju koji je njegov smjer?

Kao u prošlosti, današnja škola može biti shvaćena kao područje iskustva, kao prethodnica u minijaturi svih budućih ulaganja. Bez sumnje je uvijek bilo tako. Platon je to već tvrdio u svojoj *Republici*: valja prestati učiti o pjesnicima jer oni pripovijedaju priče i potiču ljude da se zadrže u priči i neznanju. A mi, radimo li mi bolje?

Ako obrazovanje ima zadatak da izgradi ljude prilagođene društvu u kojemu žive, sposobne da ga održe, a posebno da ga unaprijede, kako to raditi u dezorijentiranom društvu koje ni samo ne zna kamo ide?

Škola je tek simptom i ne može biti analizirana sama po sebi. Od Platona do Ferrya, čitavo buduće društvo polako se kuha u kotlu republičke škole: danas je to podijeljena škola, razasuta u tisuću odraza zrcala u kojemu se ogleda tisuću djelića razbijenog društva.

Poteškoće

Sva lucidna razmišljanja o školi dovode do tužnog zaključka da se radi o instituciji bez orijentira, a pitanja koja postavljaju službeni »akteri« obrazovanja rijetko su umjesna.

* Carole Diamant, francuska profesorica filozofije u gimnaziji Auguste-Blanqui u Saint-Ouenu. (*Škola, minirani teren*).